

ZÉTÉNYI ZSOLT

KATONAI BÍRÁSKODÁS A NAGY HÁBORÚBAN

A HADSEREGRŐL

A véderőről szóló 1912. évi XXX. törvénycikk szerint „1. § A hadkötelezettség általános és azt minden állampolgárnak személyesen, e törvény rendelkezései szerint kell teljesítenie. A hadkötelezettség magában foglalja: az állítási kötelezettséget, a szolgálati kötelezettséget és a népfölkelési kötelezettséget (8. és 16. §-ok).

2. § A fegyveres erő áll a közös haderőből, továbbá a honvédségből és a népfölkelésből.

A közös haderő a közös hadsereget és a hadi tengerészetet foglalja magában.

A közös hadsereg és a honvédség kiegészítő alkatrész gyanánt külön-külön póttartalékkal van ellátva.

3. § A közös haderő hivatása az osztrák-magyar monarchiának, vagyis az Ő császári és apostoli királyi Felsége uralkodása alatt álló összes országok területének külső ellenségek ellen való megvédése és a belső rend és biztonság fenntartása.

4. § A honvédség háború idejében a közös haderő támogatására és a belvédelemre, béke idejében pedig a belső rend és biztonság fenntartására is van hivatva.

A honvédségnek minden ügye a honvédelmi miniszternek hatáskörébe tartozik. A honvédelmi miniszter, illetőleg a honvédség főparancsnoka – utóbbi a honvédelmi miniszter útján – a honvédség létszámáról, felszereléséről, elhelyezéséről, katonai kiképzéséről és fegyelmi magatartásáról a hadügyminisztert folytonosan tájékoztatja.

Mozgósítás (hadi állományra való kiegészítés) esetében és háború idején a honvédség, illetőleg annak igénybe vett része katonai tekintetben az Ő Felsége által kijelölt katonai parancsnokoknak van alárendelve.”¹

A magyar közjogi felfogásnak megfelelően a magyar törvény nem szólt a honvédség osztrák megfelelőjéről.

A Magyar Királyi Honvédség az Osztrák-Magyar Monarchián belüli Magyar Királyság fegyveres ereje volt 1868-1918 között, mint az Osztrák-Magyar Monarchia hadszervezetének alkotója. A Király, I. Ferenc József 1868. december 5-én szentesítette az 1868:XXI. tc.-et a honvédségről (együtt a XL., a véderőről és a XLII., a népfölkelésről szóló tc.-kel). Ennek alapján a katonai szervezet hivatalos megnevezése Magyar Honvédség, de kezdetről említi Magyar Királyi Honvédség néven is. Ugyancsak I. Ferenc

József szentesítette 1912. júl. 5-én a honvédségről szóló 1912:XXXI. tc.-et (együtt a véderőről szóló XXX. tc.-kel), amely azonos rangra emelte a honvédséget a cs. és kir. közös Hadsereggel és a Honvédség osztrák megfelelőjével, a cs. kir. Landwehrrel. Mint a második vonalat alkotó haderő, a honvédség funkciója korabeli meghatározás szerint elsődlegesen a közös Hadsereg támogatása és a belvédelem, kivételesen a belső rend és biztonság fenntartása volt.

A honvédség – ami a nemzeti igény ellenére nem volt a szó valódi értelmében az önálló alkotmányos államiságnak megfelelő önálló hadsereg – szárazföldi haderőnemből állt, azon belül eredetileg 2 fegyvernemből, a honvéd gyalogságból és a honvéd lovaságból, 1913-tól (az 1912. évi törvények alapján) még – honvéd tüzérségből is. Seregtestei és csapattestei azonosan szervezettek voltak a közös Hadsereggel és a Landwehrrel. Bár külön Honvéd Főparancsnokság alakult (Honvédség főparancsnoka, Honvéd Vezérkar főnöke), legfelsőbb irányítási szinten a cs. és kir. Vezérkar, ill. a háború kitörésekor az annak bázisán felállított cs. és kir. Hadsereg-főparancsnokság alá tartozott. Béké-

ben 32 gyalogezred (1–32.), 10 huszárezred (1–10.) alkotta; tüzérsége a hadosztályokba beosztott önálló tábori tüzérosztályokra korlátozódott. A háborúra való felkészülés jegyében az eredetileg csak gyalogságból és lovasságból álló honvédséget az 1912. évi XXXI. tc. tüzérséggel (8 tüzérdan-

a magyar (ill. horvát) vezényleti nyelvű és kiegészítésű m. kir. königliches ungarische, k.u. Honvédség, valamint Ausztria örökös tartományai-ból kiegészített, német vezényleti nyelvű cs. kir. kaiserliche-königliche, k.k. Landwehr képezte. Mindkettő élén Hadügyminiszter és Főparancs-

A soknemzetiségű Monarchia hadserege célszerűségtől vezérelve használta vezényleti és szolgálati nyelvként a németet. A besorozott bakák ugyanis tíz nagyobb és tucatnyi kisebb nyelvet beszéltek. Jelentős lépésnek számított tehát, hogy 1906-ban bevezették a magyar ezrednyelvet

A birodalom egész területéről kiegészített, német vezényleti nyelvű cs. és kir. „kaiserliche und königliche”, k. u. k. (1889-ig cs. kir.) közös hadsereg alkotta az első vonalat

dárban 70 üteggel) egészítette ki (12. §). Az 1868-as honvédelmi törvény 7. és 8. §-a igazgatási szempontból hat honvédkerületre osztotta az országot (dunáninnenire, dunántúlira, tiszáninnenire, tiszántúlira, erdélyire, horvát-szlavón országira), azokat pedig honvédszászlóalj (hadkiegészítő) járásokra (kerületenként négy járásra).

Ausztria–Magyarország fegyveres erőinek *Legfelsőbb Hadura* a közös uralkodó, akinek akaratát Őfelsége Katonai Irodája közvetíti a katonai vezetés legfelsőbb szervei felé. A véderő két haderőnemből állt: a szárazföldi haderőből és a haditengerészetből. Funkcionálisan e kettő együtt hatféle (5+1) fegyveres erőt állított ki. A szárazföldi haderő a bevethetőség és a kiképzés foka szerint három vonalra tagolódott. *A birodalom egész területéről kiegészített, német vezényleti nyelvű cs. és kir. „kaiserliche und königliche”, k. u. k. (1889-ig cs. kir.) közös Hadsereg »Heer«* alkotta az első vonalat, amelynek ügyeit a közös Hadügyminisztérium, élén a közös hadügyminiszterrel intézte. A második vonalat

nok állott. A harmadik vonalat 1886-tól a csak háborúban felállításra kerülő m. kir. Népfelkelés, ill. a birodalom ún. „Lajtán-túli felében” a cs. kir. Landsturm jelentette. A hadiflotta mennyiségileg és minőségileg elmaradt a többi nagyhatalomé mögött, az Adrián, ill. a saját partok előtt szorítkozhatott vállalkozások végrehajtására. A közös hadseregen belül négy fegyvernem létezett: *gyalogság, lovas-ság, tüzérség, műszaki csapat*. Békeidőben az alakulatoknak csak a keretei voltak meg. A *gyalogság* volt a legnagyobb létszámú, amely *hadosztályokra, dandárookra, ezredekre, zászlóaljakra, századokra* tagolódott. A hadosztály és dandár *seregtestnek, az ezred, zászlóalj és a század csapattestnek* minősült.

A honvédség vezényleti nyelve a magyar, szolgálati nyelve a magyar és a horvát volt, az egymás közötti érintkezés nyelve, az ezrednyelv nem volt meghatározva, nyilván függött az ezred nyelvi nemzetiségi összetételétől is. A magyarországi sorozásúak nagyobb része a közös hadseregben szolgált, itt a vezényleti nyelv a német volt.

azokban az ezredekben, ahol a legénység legalább 20%-a magyar anyanyelvű volt. A korábbi 25 közös gyalogezred helyett 37-ben lett a magyar az egyik ezrednyelv. Ezt a közkatonák kiképzésénél és a velük való érintkezésre használták, és azt a tiszteknek és altiszteknek is három éven belül el kellett sajátítaniuk. (Amennyiben valamelyik tiszt nem teljesítette az adott nyelvből előírt vizsgakövetelményeket, addig nem léptették elő, amíg sikeresen le nem vizsgázott.) A magyar ezrednél is több ezrednyelv lehetett, ha az alakulatban még nagy számban szolgáltak szlovák, rutén, román, szerb vagy horvát nemzetiségű katonák. 1914-ben a közös hadsereg ezredeinek 90%-ában a tiszteknek a németen kívül még legalább egy, de többnyire két nyelvet kellett ismerniük. A hadsereg 142 ezrede, illetve önálló zászlóalja volt egynyelvű, ezek közül csak 31 német ajkú. 162 ezredben két, 24-ben három, néhány ezredben négy nyelvet beszéltek.

1904-ben magyar igényre bevezették a magyar nyelv kötelező oktatását a bécsújhelyi Katonai Akadémián, to-

vább a közös hadsereg magyarországi katonaiskoláin kötelezővé tették számos tárgy tanítását magyar nyelven, még olyanok számára is, akik nem Magyarországról származtak. A nyelvi követelményeket enyhítették a magyar tisztjelöltek számára: magyarul lehetett felvételizni a magyarországi cs. és kir. hadapródiskolákba, ennek eredményeként 1905-07-ben

ismét a saját nemzeti címer, jelvények és zászlók használatának követelésével álltak elő, ami 1915-ben rendeződött is. A külön magyar hadsereg ügye IV. Károly uralkodása alatt, 1917 őszén került újra napirendre, megoldás azonban nem születhetett. A magyarországi közös hadosztályok nemzetiségi összetétele – éppúgy mint a Monarchia egyéb részeiben –

ról Conrad Hötzendorf vezérkari főnök azon törekvése, hogy egy modern tűzfegyverekkel ellátott, erős gyalogsággal és tüzérséggel rendelkező, az általános hadkötelezettség alapján álló tömeghadsereget alakítson ki, nagyjából megvalósult.³

Az 1868–1918 közötti Honvédség „végnapjaként” több dátum is adódik. 1918. november 2-án Linder Béla hon-

Az osztrák történetírás november 6-át tekinti az Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezete hivatalos feloszlásának

a magyar kadétek több mint 80%-a már az ország határain belül tanult.²

A hadsereget érintő nyelvi kérdésekben 1912-ben újabb siker volt, hogy a közös haderő új bűnvádi perrendtartása Magyarországon a magyart, Horvátországban a horvátot tette a katonai bíróságok hivatalos nyelvévé. A közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII. törvénycikk 80. §-a szerint „A közös hadseregnek Magyarországon felállított dandár- és hadosztálybíróságainál és a haditengerészetnek itt felállított matrózkari és tengernagyi bíróságainál a kihallgatás és a tárgyalás nyelve, úgyszintén a határozatok és a rendelkezések szóbeli kihirdetésének nyelve mind a főtárgyalás és a fellebbezési tárgyalás alatt, mind pedig ezeken a tárgyalásokon kívül az állam nyelve. A kihallgatási, a tárgyalási és a kihirdetési jegyzőkönyveket is ezen a nyelven kell szerkeszteni.” Az állam nyelve Magyarországon a magyar lévén, az itt felállított közös hadsereg katonai törvénykezésében a magyar nyelv volt a kötelező. A tízévente sorra kerülő kiegyezési tárgyalásokon is újra és újra terítékre kerültek a katonai kérdések. Nem történt ez másként 1907-ben sem, amikor magyar részről

vegyes volt, legtöbbször nem magyar ajkú legénység képezte a többséget. A magyar királyi honvédhadosztályoknál a magyar nemzetiségű állomány 40–70 százalék között ingadozott, kivéve a zágrábi hadtest hadosztályait, ahol a legénység és tisztikar nagy többsége szerb vagy horvát volt. A magyar királyi honvéd lovashadosztályok ezredeiben a magyar elem elérte a 75–90 százalékot.

A *hadiflotta* három bázison (Póla, Sebenico, Cattaro) tizenöt sorhajót, három nehézcirkálót, kilenc könnyűcirkálót, nyolcvan torpedónaszádót, hat tengeralattjárót állomásoztatott. Személyi állományát a Monarchia egész területéről regrutálták, a többséget a horvát legénység alkotta. A Dunai Flottilla monitorjain és egyéb hajóin felerészben magyar legénység szolgált.

Összességében az osztrák-magyar haderő nemzetiségi összetétele az alábbi volt: 25% osztrák (német), 23% magyar, 13% cseh, 4% szlovák, 8% lengyel, 8% ukrán, 2% szlovén, 9% szerb-horvát, 7% román, 1% olasz. Figyelembe kell azonban venni, hogy a nemzetiségiük gyakran németnek vagy magyarnak vallották magukat. A Monarchia hadvezetése, közelebb-

védelmi miniszter elrendelte a Honvédség azonnali feloszlását, bejelentette és elrendelte általános leszereglését. Ugyanezen a napon a Honvédség (éppen Budapesten tartózkodó) tábornoki és tiszti kara felesküdt a Magyar Nemzeti Tanácsra és a Károlyi-kormányra. 3-án Weber altábornagy aláírta a padovai fegyverszünetet Armando Diaz olasz vezérkari főnök antant-megbízott előtt. 6-án Rudolf von Stöger-Steiner vezérezredes, közös hadügyminiszter felszólította az osztrák-magyar haderő tisztjeit, hogy további szolgálattételre jelentkezzenek az etnikumuknak megfelelő nemzeti tanácsnál. Az osztrák történetírás november 6-át tekinti az *Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezete hivatalos feloszlásának*.⁴

A KATONAI IGAZSÁGÜGY

Milyen volt a katonai igazságügy rendszere az Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezetében?

A tényleges katonák vétségeiről és büntetteiről nem polgári, hanem katonai bíróságok ítélték meg, mivel a katonák által elkövetett minden büntendő cselekmény egyben a katonai fegyelmet is sérti.

A cs. és kir. közös Hadseregben és a cs. kir. Landwehnrél – amely a Honvédség megfelelője volt az osztrák tartományokban – a katonai büntető bíraskodás három, a m. kir. Honvédségnél két (háború esetén három) folyamodású rendszerben zajlott. Első folyamodású bíróságok voltak a közös Hadseregben a helyőrségi bíróságok <Garnisons-Gericht>, a testőrbíróságok <Garde-Gericht>, a katonai akadémiák bíróságai <Mililar-Akademie-Gericht>; a Honvédségnél a honvéd kerületi bíróságok; a Landwehnrél a Landwehr-bíróságok, valamint a hadra kelt sereg mozgó bíróságai. A m. kir. Honvédségen belüli első folyamodású bíróságként honvéd törvényszék (mint honvéd kerületi bíróság) működött. Ez minden honvédkerületi parancsnokság székhelyén volt felál-

lítva s a kerület után elnevezve. Csendőr ügyekben is a honvéd törvényszék járt el mint „csendőrbíróság”. Főnöke a honvédkerület parancsnoka, a csendőrbíróságé a csendőrkerület parancsnoka volt.

A katonai büntetőbíraskodás a m. kir. Honvédségnél békében tehát két folyamodásban történt, szemben a cs. és kir. közös Hadsereg és a cs. kir. Landwehr három folyamodású ítélkezési gyakorlatával. A honvéd törvényszék második folyamodású bírósága a m. kir. *honvéd főtörvényszék* volt. A Budapest székhelyű, önálló és független főtörvényszék tagja volt egy tábornok mint elnök, egy tábornok hadbíró mint irodaigazgató, két ezredes hadbíró mint rendes előadó, több hadbíró és ülnök, továbbá egy törzs-hadbíró mint tanácsjegyző. Határozatait

hét tagú tanácsban hozta, amelyben három hadbírónak kellett lenni, a többi tag honvéd törzstisztből is állhatott. A honvéd törvényszék hatáskörébe tartozó személyek felett háború idején a mozgósításkor felállított, Budapest székhelyű (harmadik és végfolyamodású) legfelsőbb honvéd törvényszék gyakorolta a büntetőbíraskodást. Határozatai ellen további fellebbezésnek helye nem volt. Összeállítása megegyezett a legfőbb kat. törvényszékkel (harmadik folyamodású bíróság). – A büntető és kegyelmezési jogot a *Honvédség főparancsnoka* békében minden alárendelt személy felett gyakorolta, háború idején csak a VII. rangosztálynál alacsonyabban álló személyek felett. A büntetés és kegyelmezés jogával felruházott parancsnok ezt a jogát átruházhatta

Hadbíróági tárgyalás Oroszországban. Hadtörténeti Intézet és Múzeum fotótár

olyan parancsnokra, aki mellé hadbíró volt beosztva. A jogátruházás békében okirattal, háborúban hadseregparancsnoksági paranccsal történt. A törvénykezés nyelve a legfelsőbb honvéd törvényszéknél az állam nyelve volt. A Horvátországból érkező beadványokat és az oda menő kiadványokat horvát nyelven kellett intézni. A többi *katonai igazságügyi* hatóságnál a Honvédség adott *csapattestének* szolgálati nyelve volt használatos.

Második folyamodású bíróság volt a közös Hadsereg és a Landwehr számára a katonai főtörvényszék < Militar-Obergericht >, a Honvédség részére a honvéd főtörvényszék. *Harmadik folyamodású bíróság* volt a közös Hadsereg és a Landwehr számára a legfelsőbb katonai törvényszék (Oberste Militar-Gerichtshof), a Honvédség részére a legfelsőbb honvéd törvényszék.

A KATONAI BŰNVÁDI ELJÁRÁS ALAPJAI

Az 1790. X. tc. – az évezredes törvényes, többször megerősített állapotnak megfelelően – világosan kimondta, hogy „*Magyarország saját törvényei és szokásai által és nem más tartományok módjára kormányzandó*”.

A magyar kormányok 1867 után az újoncmegajánlási jog kapcsán, annak gyakorlását feltételhez kötve igyekeztek nyelvi engedményeket is kicsikarni Bécsből, emiatt azonban mindig megghiúsult a tervezett haderőreform, így a felemelt újonclétszám törvénybeiktatása.

Végül az ellenzéki képviselők tiltakozása ellenére Tisza István miniszterelnök 1912. június 12-én keresztülvitte a véderő törvényjavaslat elfogadtatását. November 30-án pedig beterjesztette a „csonka parlamentbe” a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről és a hadiszolgáltatások-

ról szóló törvényjavaslatot. Így született meg a magyar honvédelem jogviszonyait tartósan az első világháborúban – s a perrendtartást illetően később is – meghatározó három törvény. Az 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről; az 1912. évi XXXII. törvénycikk a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról; az 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról.⁵

A honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikk 16. §-a szerint „*A honvédség szolgálati és vezényleti nyelve a magyar; zászlaja Ő Felsege nevének kezdőbetűi mellett az ország színeit és a magyar állam címerét viseli. Horvát-Szlavonországban a honvédség szolgálati és vezényleti nyelve a horvát, zászlaja Ő Felsege nevének kezdőbetűi mellett a magyar állam címerét és Horvát-Szlavon- és Dalmátországok egyesült színeit viseli.*

A rendfokozati és egyéb katonai jelvények, nemkülönb a fegyverzet és felszerelés, valamint a szolgálati és gyakorlati szabályzatok a honvédségnél egyenlők a közös hadseregbeliekkel.

A honvédség tisztjei, tisztviselői, tiszt- és tisztviselőjelöltjei és legénysége ugyanazon illetékekben részesülnek, a melyekben a közös hadseregbeliek.”

A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk (kbp) 80. § szerint „*A törvénykezési nyelv a legfelsőbb honvéd törvényszéknél az állam nyelve, a honvédség többi igazságügyi hatóságainál pedig a honvédség illető részének szolgálati nyelve. A legfelsőbb honvéd törvényszék a Horvát-Szlavonországból érkező horvát nyelvű beadványokat elfogadja és az onnan érkező bűnvádi ügyekben határozatait horvát nyelven is kiadja. Ily ügyekben a vádlott és a védő a legfelsőbb honvéd törvényszék előtt a horvát nyelvet használni jogosítva van.*”

A közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII. törvénycikk 80. § 1. pontja szerint „*A közös hadseregnek Magyarországon felállított dandár- és hadosztálybíróságainál és a haditengerészetnek itt felállított matrózkari és tengerügyi bíróságainál a kihallgatás és a tárgyalás nyelve, úgyszintén a határozatok és a rendelkezések szóbeli kihirdetésének nyelve mind a főtárgyalás és a fellebbezési tárgyalás alatt, mind pedig ezeken a tárgyalásokon kívül az állam nyelve. A kihallgatási, a tárgyalási és a kihirdetési jegyzőkönyveket is ezen a nyelven kell szerkeszteni.*”

A nem Magyarországon felállított bíróságoknál azonban a 80. § egyéb, azaz a 11. és 12. pontja érvényesült:

„*11. A mennyiben ez a törvény másképpen nem rendelkezik, a közös haderő bíróságai és egyéb igazságügyi közegei a közös hadsereg szolgálati nyelvét használják.*

12. A közös haderőnek azoknál az igazságügyi hatóságainál, a melyek székhelye a birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban van, és a legfelsőbb katonai törvényszéknél azokban a bűnvádi ügyekben, a melyek hozzá ezekből az országokból érkeznek, a nyelvhasználatra az ott fennálló jogszabályok irányadóak.”

A 82. § szerint: „*Ha oly egyénnel kell érintkezni, a kik sem az állam nyelvét (Horvát-Szlavonországból a horvát országos nyelvet), sem a közös hadsereg szolgálati nyelvét nem tudják, tolmácsot kell alkalmazni. Ha az eset fontossága miatt szükséges, a kihallgatási vagy a tárgyalási jegyzőkönyvbe vagy valamely hozzája mellékel iratba egyes vallomásokot az állam nyelvén (Horvát-Szlavonországból a horvát országos nyelven) vagy a közös hadsereg szolgálati nyelvén kívül más nyelven is fel kell venni. A tolmácsot egyúttal a jegyzőkönyvek vagy ily melléklet szer-*

kesztésére jegyzőkönyvvezető gyanánt is lehet alkalmazni.”

453. §: „A két honvédségnek (8. § 2. bekezdése) oly parancsnokságai, csapatai, osztályai, intézetei és egyes egyénei, a melyek vagy a kik a hadrendhez vagy állandó hadi beosztásukhoz képest a közös hadseregnek valamelyik hadosztályparancsnoka vagy a bűnvádi üldözés jogával a 459. § 1. bekezdése értelmében felruházott valamelyik parancsnoka alá vagy pedig egy vagy több hadihajónak (455. § B. és 459. § 1. bekezdése) hasonló joggal felruházott parancsnoka alá rendeltetnek, e beosztásuk alatt a hadseregi büntetőbíráskodás alatt állanak.”

Ez azt jelenti, hogy a közös hadseregnek (röviden: hadseregnek) Magyarország határain kívül állomásozó részeibe tagolt honvéd alakulatok tagjai a közös hadsereg szabályai szerint német szolgálati nyelvű bíráskodás alá tartoztak azzal, hogy a tolmácsolás kötelező volt az előbbieket szerint a németül nem tudók tekintetében.

A büntető és a kegyelmezési jogot <ius gladii et agratiandi> az ezzel felruházott parancsnok (a honvédség főparancsnoka, ill. a hadsereg- és a hadtestparancsnok) gyakorolta. Az első folyamodású bíróságok csak e parancsnokok utasítására járhattak el. A háború alatt a hadra kelt seregnél a VII. rangosztálytól felfelé álló katonák kegyelmezési joga a legfelsőbb katonai törvényszék hatáskörébe tartozott.

A büntető igazságszolgáltatást gyakorló hadbírák a parancsnok mellett a jogi szakismeretet igénylő ügyekben tanácsadó feladatot is elláttak. Különkart képeztek, amelyben a főhadnagy volt a legkisebb rendfokozat. Olyan tényleges és nem tényleges állományú bírásokból állt, akik az előírt tanulmányokat befejezték és a hadbírói gyakorlatnak megfeleltek. – A katonai bíróság vezetője a büntető és kegyel-

mezési joggal felruházott katonai állományú tábornok vagy törzstiszt volt. A bűnesetek kivizsgálására és elbírálására hadbírák működtek. A katonai bíróságok szakmai ügyekben a magasabb fokú bíróság alá tartoztak, katonai és közigazgatási ügyekben azon parancsnokság alá, amelynek kötelékében felállításra kerültek.

A harmadik folyamodású bíróságok a Honvédelmi Minisztériumoknak voltak alárendelve.

KATONAI ANYAGI BÜNTETŐTÖRVÉNYEK

A katonai büntetőtörvénykönyv – amely kimondta, hogy milyen magatartás a tilos, miért büntetik a katonát – továbbra is a császári páténszel bevezetett 1855-ös törvénykönyv, illetve az osztrák büntetőtörvénykönyv maradt.⁶ A császári nyílt parancsot a magyar alkotmányjog kifejezetten nem ismerte el jogforrásnak, az Országbírói Értekezlet döntése, az 1861-ben elfogadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok sem erősítette meg. Először az 5491/1914. M. E. miniszterelnöki rendelet sorolta fel a katonai bűncselekményeket, a kódex szakaszaira való hivatkozással.

A katonát honvédő kötelessége miatt külön jogok illették. A katonai élet és hivatás természeténél fogva sokban eltér a polgáritól. A szolgálatban több olyan cselekményt kell büntetni, amely a polgári életben elő sem fordulhat, pl. függelemsértés, őrszolgálati vétség, gyávaság. Ezek elkövetése egyben a katonai fegyelmet is sértette. A fegyelem megsértésének megítélésére és elítélésére katonai fegyelmi és büntető szabályokat alkottak.

A katonai büntető jogszolgáltatásnak, ahogy a polgárinak is, az adott társadalmi viszonyoknak kell megfelelnie. Míg a hadsereg külön „kaszt” volt, addig minden jogsérelem, amely

a sereg és annak fegyelme megbontására történt, külön katonai ítélkezés alá esett. Az általános védkötelezettség bevezetésével azonban a katona továbbra is állampolgár maradt, tehát a katonai büntetőjognak összhangban kellett lennie a polgárral. Magyarországon a dualizmus idején nem egészen így volt. Törvényi alakban nem is létezett katonai büntető törvénykönyv (továbbiakban ktbt).⁶ Amit alkalmaztak, az az 1855. évi Militár-Strafgesetz, amelynek hadicikkelyei tulajdonképpen még a zsoldos hadseregek szigorú büntetőjogára mentek vissza, illetve a közönséges bűntettek és vétségek megítélésében az osztrák polgári büntetőtörvénykönyvre. Érdeme, hogy elismerte viszont a törvény a „nullum crimen sine lege” és a „nullum poena sine lege” elvet.⁷ A törvény szerint bűncselekményért felelősséget megállapítani és büntetést kiszabni az elkövetéskor hatályban volt törvény alapján lehetett. Megszüntette a vesszőfutást, mint büntetést. A törvény érvénye az 1867. XII. tc. 11. szakaszán alapult, amely az uralkodó hatáskörében hagyta a hadügyi jogokat. A közös hadseregen kívül a törvénykönyv hatályát kiterjesztette az 1868. XLI. tc. 22. §-a a m. kir. honvédségre, az 1881. III. tc. a csendőrségre, az 1868. XLII. tc. 10. §-a és az 1886. XX. tc. 6. §-a népfőlkelésre is. Annak ellenére, hogy ezt a császári nyíltparancsot a magyar törvényhozás el nem fogadta, törvényerőre nem emelte, mégis 76 évig volt hatályban. A kiegyezéskor hozott 1868. évi XL. tc. 54. §-a egyebek mellett kimondta: „A tetteleg szolgálatban levők katonai fegyelmi törvények alatt állanak, polgári viszonyaik és kötelezettségeik tekintetében mindazáltal, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak, a polgári törvények és hatóságok alatt fognak állani. Addig is, míg a katonai tör-

vények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg annak útján átdolgozatnának, előzetesen már most kimondatik, hogy a törvény hatályba lépte napjától testifenyíték és rabláncz büntetés az álló hadseregen (haditengerészetben) és honvédségben többé nem alkalmazható.”

gyakorlati jellegű. A katonai fegyelem minden hadsereg alapfeltétele, ennek elvesztése, vagy akár csak a meglazulása, a harci képesség csökkenését jelenti. A kbtbk célja a katonai fegyelem fenntartása, és ezt elrettentéssel kívánta elérni. Például a parancsnoknak nemcsak joga, de kötelessége is,

tc.) jogelveinek megfelelő 1930. évi II. tc., az új magyar Katonai Büntető Törvénykönyv. Megalkotásánál a katonai és a polgári büntetőjogot közelítették egymáshoz. Erre figyelemmel ez a törvény is jelentős lépés volt a magyar katonai igazságszolgáltatás fejlődésében.

A katonai fegyelem minden hadsereg alapfeltétele, ennek elvesztése, vagy akár csak a meglazulása, a harci képesség csökkenését jelenti

E törvény ugyan lehetőséget teremtett arra, hogy a hadsereg magyar részének külön katonai büntetőjogot alkossanak, ezzel a lehetőséggel azonban a magyar törvényhozás nem élt. Bizonyára azért sem, mert egy katonai büntetőtörvénykönyvet az egész hadseregre egységes szabályozásként kellett volna elkészíteni, s ez az uralkodón kívül öt miniszter (közös hadügy-, két honvédelmi és két igazságügyi miniszter) egyeztetését igényelte volna. A dualizmus időszakában, bár szükségszerű lett volna, nem történt meg a kbtbk reformja, míg az eljárásjogot az 1912. XXXIII. tc.-kel teljesen újjáalkották. Ez is sajátossága a magyar katonai igazságszolgáltatásnak, hiszen az anyagi (jogi) rész reformálása általában megelőzi az alaki (eljárás) rész reformját. Ekként a katonai büntetőjog két ellentétes jogelvet mutatott a dualizmus időszakában. A kbtbk a középkorias megtorlás elvét ismeri el, míg az 1912-es katonai büntető perrendtartás inkább szolgálja a modern jogban képviselt megjavítás elvét. Valójában a büntetőjog egyaránt eszköze a megtorlásnak, elrettentésnek (visszatartásnak) és a bűnelkövető megjavításának – a szembenállás inkább elméleti, mint

hogy a megfutamodó katonát „elrettentő példa gyanánt” a csapat személtárára felkoncoltassa. A nem katonai joggal ellentétben nemcsak azt mondta ki a törvény, amit nem szabad tenni, hanem azt is pontosan meghatározta, hogy mi a követendő magatartás. „A katonai kötelességek a következők: az engedelmség, a hűség, az éberség, a bátorság, a fegyelemnek, a rendnek, valamint a szolgálati szabályoknak megtartása általában, nemkülönben a katonai becsület megóvása” (143. §). A büntetési nemek a következők voltak: halál, súlyos börtön, börtön, tisztségtől való megfosztás, elbocsátás (katonai rendfokozatból), lefokozás és kisebb zsoldosztályba való helyezés. A vétségek büntetési: fogság, elbocsátás, lefokozás és kisebb zsoldosztályba helyezés, pénzbüntetés, jószágnak, áruknak vagy eszközöknek elkobzása, jogok és jogosítványok elvesztése, valamely helyről vagy koronaországából, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia valamennyi koronaországából való kitiltás. Az 1855-ben kiadott császári és királyi nyílt parancssal adott rendelkezések egészen 1931-ig élt, amikor is életbe lépett az akkor hatályban lévő polgári Büntető Törvénykönyv (Btk. 1878:V.

A törvény egyik alap gondolata, hogy „a katonát – aki katonai szolgálatának teljesítése alatt is állampolgár marad – különleges büntetőjogszabályok alá helyezni csak annyiban indokolt, amennyiben a különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik, egyébként vele szemben is általában a hazai törvényeket kell kötelezőkké tenni.” Ezt juttatja kifejezésre – az egészen 1948-ig hatályban volt – 1930. évi kbtbk, s korunk katonai büntetőjoga is ezt az irányt követi.

KATONAI BŰNVÁDI ELJÁRÁS RÉSZLETESEN

A katonai életben tehát mások a jogok és a kötelességek, mint amit az egyén a polgári életben megszokott. A katonai büntetőeljárás sajátos feladatai sajátos követelményeket is támasztanak: növekszik a gyorsaság, az operativitás szerepe; a szakszerűség érdekében nem nélkülözhető a szolgálati és a katonai életviszonyok ismerete; fokozottabb jelentőségű a katonai titkok védelme; feltétlenül biztosítani kell, hogy a katonai intézmények rendkívüli helyzetekben is működőképesek maradjanak, stb. Ezek a körülmények indokolják, hogy a katonai büntetőeljárás a szükségnek megfe-

előben eltérjen az általános büntető-eljárástól, és a katonai szervezetekhez jól illeszkedő, a katonai viszonyokat jól ismerő nyomozó, ügyészi és bírósági szervek lássák el az állam bűnüldöző feladatait.

1912-ben a véderőtörvény kapcsán szabályozták a hadra kelt seregnél a bírósági eljárást. Az 1855-ös császári nyílt parancs XII. cikkelye ugyan kimondta, hogy a katonai bíróságok bűnvádi perrendtartását (továbbiakban *kbp*) külön törvényben fogják szabályozni, de ez 1912-ig nem történt meg. A katonai büntetőeljárás kidolgozása is lassan haladt, mivel ennek tételeit mind a közös hadügyminiszterrel, mind a m. kir. igazságügyi miniszterrel egyeztetni kellett. Addig ideiglenes szabályzatként a cs. kir. gyalogság számára 1860-ban közzétett szolgálati szabályzat igazságügyi részét vették át 1875-ben, a honvédség szervezetéhez igazodó néhány (lényegtelen) módosítással. 1884-ben kiadták a cs. és kir. hadsereg részére egy *kbp*-t, ez a korábbi szabályok összefoglalása volt. Ennek hatályát legfelsőbb elhatározással kiterjesztették a m. kir. honvédség, a csendőrség és a népfőlkelés számára is.

A modernebb, ún. *accusatorius* vagy vádelvi eljárásjog elismerését a honvédség katonai büntető perrendtartásában az 1912. XXXIII. tc. (*kbp*) jelentette. Törvénybe iktatták a vádlói, a vizsgálói és az ítéldbírói ténykedés különválasztását. A háborús fenyegetés árnyékában a törvény a katonai állományú tiszteknek a bűnvádi eljárásban továbbra is nagy szerepkört biztosított. Az új *kbp* abból az elvből indult ki, hogy a katonai hatalomnak és a bűnvádi üldözés jogának lehetőleg egy kézben kell lennie. Ezért a bűnvádi üldözés jogát a magasabb állású katonai parancsnokokra, az ún. illetékes parancsnokra bízta „*mint*

(aki) hivatott őre és védője a katonai rendnek”. Őt a bűnvádi üldözés elrendelésének a joga illette meg, ill. olyan jogosítványok, amelyek közvetlenül a parancsnoki hatalmából származtak, például fegyelmi eszközök alkalmazása a terhelttel szemben. A parancsnok illetékessége rendszerint a neki katonailag alárendelt vagy a parancsnoksági körletéhez tartozó valamenyny egyénre kiterjedt. A *ktbt* a büntett kivizsgálásánál a vizsgálati vagy nyomozó rendszert alkalmazza. A hadi törvényszék esküdtbíróágként fogható fel.

Illetékes parancsnokok voltak a dandárparancsnokok, a hadosztályparancsnokok és a katonai kerületi parancsnokok, akik elrendelheték a nyomozó eljárást, a gyanúsított fogságba vetését és a vádemelést. Így a szegedi honvédkerület parancsnoka a honvédkerület alárendeltségében működő hadosztályoknál illetékes parancsnok jogkörét látja el, a területén működő hadosztálybíróág tekintetében ő dönt a vádemelésről, erősíti meg az ítéleteket, s lát el egyéb – az illetékes parancsnokot jogosító, ill. kötelező – feladatokat. Ennek megfelelően az őt megillető jogokat és köteleességeket, amennyiben a törvény szerint nem kell személyesen intézkednie, a melléje adott honvéd ügyész, illetőleg ügyészi tiszt által gyakorolta. Kettő között az volt a különbség, hogy ez utóbbit a katona állományú tisztek közül választották, és a dandárbíróág előtt képviselhetette a vádat. Az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság fogalma lényegesen eltért a polgári meghatározástól. Előzetes letartóztatásnak mondja a törvény minden gyanúsított fogságba helyezését a bűnvádi eljárás érdekében, ha nem az illetékes parancsnok rendelte el. Ilyen letartóztatás csak ideiglenes jellegű, addig tart, míg az illetékes parancs-

nok nem rendeli el a fogva tartást. Attól kezdve vizsgálati fogságnak nevezték, függetlenül attól, hogy az eljárás milyen szakaszban volt. A törvénynek az a rendelkezése, hogy a bűnvádi eljárás jogát nem a jogászi elem, hanem a katonai parancsnok kezébe teszi, megfelelt az európai államok akkori katonai bűnvádi perrendtartásának. Az illetékes parancsnok vádlóközégei az ügyészek voltak, ők folytatták le a nyomozó eljárást. A honvédkerületi bíróságnál a honvéd ügyész az igazságügyi tisztek állományából került ki. A honvéd koronaügyész a honvéd Főtörvényszéknél működött.

A bírósági főtárgyalások nyilvánosak lettek. A haditörvényszék hallgatta ki a vádlottat. A vádló és a védő előadása után szabad meggyőződése szerint határozott. Az ítéletet a király nevében hozta. Az elsőfokú ítéletek ellen fellebbezhetett, semmisségi panaszt tehetett a vádlott, sőt rendkívüli perorvoslatként az eljárás újrafelvételét is kérhette.

A vádlóval szemben a védő állt a tárgyalás folyamán. A védelem vagy kötelező, vagy választható volt. Kötelező akkor, ha olyan bűncselekményről volt szó, amelynek büntetési tétele 5 évnél súlyosabb volt, vagy az illetékes parancsnok, a tárgyalásvezető, avagy az ítéldbíró ezt szükségesnek találta. A katonai fegyelem alapján a védő nem lehetett magasabb rendfokozatú, mint az ítéldbíróág elnöke. Viszont a vádlott, ill. a védelem hatóságának érdekét mondja ki a 98. §: „*ha a vád függelemsértésre szól, vagy ha a vádlott azzal védekezik, hogy őt előjárójának szabályellenes magatartása indította a bűncselekményre, a hivatalból kirendelt védő nem állhat alárendeltségi viszonyban... aki ellen a vádlott vallomása irányul*”. Egy vádlott csak egy védőt vehetett igénybe. Védők lehettek a tényleges állományú

és tartalékos igazságügyi tisztek és tisztjelöltek, a katonai védők lajstromába felvett ügyvédek. De lehettek a csendőrség, ill. a közös haderő kötelékébe tartozó egyének is. Mindazokban az esetekben, amikor a védőt hivatalból rendelték ki, a vádlottnak a védő személyére vonatkozó kívánságát lehetőleg figyelembe kellett venni. De a honvédbíróságok és a Főtörvényszék előtti eljárásban mindig csak jogtudó védőket lehetett alkalmazni. A tényleges katonai állományú tisztek hivatalból csak a dandárbíróságokhoz voltak védőként kirendelhetőek. Nem lehettek alacsonyabb rendfokozatúak, mint a vádlott, de magasabb sem, mint a bírósági elnök. A tisztek, akik büntetőbírósági eljárás alatt álltak, védői posztra nem alkalmazhatók. A tényleges katonai állományú személy védelmet csak az

előjárója beleegyezésével vállalhatott, de ez a beleegyezés csak a szolgálatból való „nélkülözhetetlenség” okán volt megtagadható. A katonai állományú tiszteket alkalmazták még mint jegyzőkönyvvezetőket, tolmácsokat, bírósági tanúkat és szakértőket (kbp 86–103. §).

Kibővítették a büntető hatóságok illetékességét mind személyi, mind tárgyi tekintetben. A mozgó háború elveinek megfelelően nem voltak helyhez kötöttek a bíróságok, vizsgálóbíróságokat egyáltalán nem állítottak fel, feladatukat a nyomozásvezetők vették át. Az ítéldbíróságként működő ötagú haditörvényszékek csak a szükséghez képest ültek össze, és hogy a megfelelő számú szakképzett igazságügyi tiszt esetleges hiánya ne gátolja az ügyek intézését, a nyomozásvezetői, vádlói, védői, sőt a rögtön-

ítelő eljárásban, ha a késelem veszéllyel járna, a tárgyalásvezetői feladatot is elláthatták hivatásos állományú tisztek. Az illetékes parancsnok határozata ellen perorvoslat, a tábori törvényszék ítéletei ellen rendes fellebbezés nem volt. Volt ellenben nem halasztó hatályú újrafelvételre lehetőség, s a honvédelmi miniszter a jogegység érdekében panasszal élhetett.

A KATONAI BÜNTETTEK ÉS VÉTSÉGEK

A világháború előtti évtizedekben az újoncállítás elől sokan menekültek az őket befogadó környező országokba (Szerbia, Románia), de a tengerentúlra való kivándorlásnak is egyik oka lehetett.

A legénységi bűnügyek második leggyakrabban előforduló ügye a lopás, ill. a tulajdon elleni vétségek,

Rögtönítelő bíróság szabadban tárgyal. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum fotótár

amelyek száma a tárgyalt időszakban végig jelentős volt. A kezdeti időszak őrszolgálati kötelességsértései a századforduló tájára a fegyelmi rendszabályok kidolgozásával és betartatásával egyre csökkenő számban fordultak elő. Az erőszakos bűncselekmények (gyilkosság, rablás, súlyos testi

gusztus 16-i elhatározásával a honvédség, a népfelkelés és a csendőrség legénységi állományú tagjainak 5 év-nél nem hosszabb szabadságvesztés-büntetéseit is elengedte. Kivették azonban a megkegyelmezés alól a zendüléssel, a lázadással, a szökéssel, az öncsonkítással, a haderő elleni

viszonyok szabta követelmény, például a főtárgyalás nyilvánosságának korlátozása, mivel a fegyelem volt a katonai társadalom jogrendjének alapja.

A bíróság összetétele folytán az ítékezésben a katonák túlsúlya a hadbírákkal szemben megmaradt, mert az ítéletnek is a katonai szellemet kellett

Az I. világháború katonai igazságszolgáltatása nehézkes és lassan működő volt

sértés) száma nem volt jelentős. Felségsértésről vagy zendülés elkövetéséről alig van adatunk a háború előtt.

AZ I. VILÁGHÁBORÚ

Az általános mozgósítással megváltozott minden a köznapi életben. A hadviselés érdekei kerültek teljesen előtérbe. Az igazságszolgáltatás terén is változások történtek. A háborús viszonyok közepette módosult a büntetés célja és alapja. Az elsődleges cél a megtorlás lett. Az alapelvek, amelyek által megítélték a büntetendő cselekményeket, súlyosbodtak. A háború is létrehozott büntetendő cselekményeket, például az *árdrágítást*. Voltak csak a háborúban elkövethető bűncselekmények, mint a *gyávaság*, az *ellenséges szolgálatba lépés*, az engedély nélküli *zsákmányolás* és a *fosztogatás*. A katonai büntetőbíráskodást alárendelték a háború szükségleteinek.

A honvéd fegyencek szabadságvesztéseit széles körben elengedték, hogy a háborúban minél kevesebb harcost vonjanak el a haderőtől. Ferenc József közkegyelmet gyakorolt a honvédség állományába tartozó, szolgálatköteles egyének részére az 1 évet meg nem haladó büntetéseikre. Ezt újabb engedmények követték. Az uralkodó au-

büntettel, a közcsendháborítással, a nyilvános erőszakoskodással és a gyilkossággal vádoltakat, valamint azokat, akiket valamilyen nyereségvágyból elkövetett bűncselekménnyel vádoltak, vagy akik ellen rögtönítélő eljárás volt folyamatban.

A dualizmus időszakában – amint láthattuk – a honvédbíróságok az osztrák katonai, ill. polgári büntetőtörvények alapján ítéleztek. Ez nem felelt meg a magyar közjogi szabályoknak, de híven szolgálta a Monarchia hadseregeinek egységét és nemzetek felettségét. Magyar katonai büntetőtörvénykönyv megalkotása – bár voltak rá kísérletek – a Monarchia felbomlásáig nem sikerült. Helyette megtörtént a modern jogfelfogásnak megfelelő eljárásjog törvénybe iktatása, amely 1914 júliusában lépett életbe. Ezzel viszont a „mit kell büntetni” és a „hogyan kell büntetni” elvei már nem voltak összhangban egymással. Míg az anyagi rész rendelkezései még a verbuvált sereg megregulázására szolgáló elrettentésen és megtorláson alapultak, addig az alaki rész a nyilvánossággal, a közvetlenséggel, a védő alkalmazásával, a perorvoslattal azt képviselte, hogy a bűnöst ne érje aránytalanul nagy büntetés. Ezzel együtt a bírósági eljárás egész folyamatában megnyilvánult a katonai élet-

tükröznie: *„Ha azt akarjuk, hogy a tényleges katona komoly esetben megtegye kötelességét, nem szabad őt megingatni abban a tudatban, hogy egész személyiségével a katonasághoz tartozik, és a katonaságtól függ, minél fogva nem lehet megengedni, hogy valamely, a katonai kötelemén kívül álló hatalom belenyúlhasson oly ügyekbe, amelyek a fegyelmet érintik.”*

Ugyanakkor – ennek szinte ellentétéként – olyan nézetek is megjelentek, amelyek kétségbe vonták a katonai jogszolgáltatás szükségességét a polgári társadalomból időlegesen kivett, de oda visszatérő egyének számára, és azt csak a háborús viszonyok között ismerték el. A háború örökkön élő próbatétele a hadügyi szervezet minden intézményének. Az I. világháború katonai igazságszolgáltatása nehézkes és lassan működő volt. A hadseregbe belépett terheltnek folyamatban levő, megelőzően indult bűnügyét a sereg büntető hatósága elé utalták, ezzel túlterhelték a bíróságokat. A gyanúsított alárendeltségében, szolgálati helyében bekövetkező gyakori változások miatt a bűnügyek állandó áttétele vált szükségessé. Nehézséget okozott, hogy még a jelentéktelenebb büntető ügyekben is 5 tagú haditörvényszéki eljárást kívánt meg. Ez a hadbíró felül még 4 csa-

pattiszt igénybevételét jelentette. Ez a harcok súlyossága és az egyre inkább jelentkező tiszthiány miatt mind nagyobb nehézségbe ütközött. A rendszer, amely a béke viszonyai között megfelelő volt, a harctéren elvesztette hatékonyságát. A háború számtalan tapasztalata a katonai vezetés számára is indokoltá tette a katonai büntető törvénykönyv megalkotását. De ez majd csak az 1930. II. és az 1939. II. törvénycikkkel történik meg.

A jövőre nézve messze ható következményekkel járt a polgári személyek katonai büntetőbíráskodás alá vonása, amelyet azzal indokoltak, hogy a rendkívüli viszonyok között (háború) a hadseregnek kell átvennie a hadviselés körébe tartozó összes személy és intézmény fölött a büntető hatalmat.

BÜNTETŐELJÁRÁS A HADRA KELT SEREGNÉL

A hadra kelt sereg igazságszolgáltatását szervezeti szempontból az jellemezte, hogy az ügyészi és az ítéldbírói munkakör nem vált külön, de a kis létszámra való tekintettel nem is volt lehetséges. Az eljárás gyorsítása érdekében kibővítették a sereg büntetőhatóságainak joghatóságát. A bírói eljárás egyszerűbb lett, mint a rendes eljárásban. A hadbíró nem volt könnyű helyzetben, a harcoló csapatok nem tudtak közreműködni a büntető eljárás előkészítésében. A feljelentések teljesen tisztázatlan állapotban kerültek a hadbíró elé.

Nehezítette az eljárást a csapatok mozgása, a harci cselekmények, a távolságok, a rossz közlekedési viszonyok. A mozgó háború elveinek megfelelően nem voltak helyhez kötött bíróságok. Vizsgálóbírák sem voltak, feladatukat a nyomozásvezetők vették át. Ítéldbírósként 5 tagú haditör-

vényszék működött, de ez csak akkor ült össze, ha erre szükség volt. Az ítélethozatalnál a kbp nem kívánta meg a tanács tagjainak egyhangú szavaztatást. Hogy pedig a megfelelő számú szakképzett igazságügyi tiszt esetleges hiánya ne gátolhassa a bűnügyek elintézését a nyomozásvezetői, a vádlói, a kirendelt védői, sőt a rögtönítélő eljárásban, ill. ha a késedelem vesztéllyel járna, a tárgyalásvezetői feladattal is katona állományú tiszteket lehetett megbízni.

A büntető üldözés jogával a következő parancsnokok voltak felruházva: az önálló dandár- és hadosztályparancsnokok, a hadtestparancsnokok, a hadseregpáncsnok és a főparancsnok. Az illetékes parancsnok határozatai ellen, valamint a tábori törvényszék ítéletei ellen perorvoslat nem volt. Az ítélet az illetékes parancsnok megerősítésével jogerőssé vált. A parancsnok előzőleg kikérhette egy beosztott hadbíró véleményét az ítélettel kapcsolatban. Az illetékes parancsnok katonai szolgálati okokból a hadseregnél is megengedhette a szabadságvesztés elhalasztását vagy félbeszakítását, anélkül, hogy ez a joga korlátozva lett volna. Ha kegyelmezési joggal is fel volt ruházva, a kiszabott büntetés enyhítését vagy elengedését is kilátásba helyezhette arra az esetre, ha az elítélt az ellenség előtt bátor magatartást tanúsított. Sőt, a rendelkezések meg is követelték, hogy a fegyveres erő tagjait a büntető eljárással és a büntetés-végrehajtással csak annyira vonják el a hadiszolgálat alól, amennyire az a fegyelmi vagy igazságszolgáltatási szempontból feltétlenül szükséges. Nem volt megengedett a tábori fogdák túlszűfölvétele! A tábori haditörvényszék által elítéltek az egy hónapig terjedő büntetéseiket a tábori fogdáknak töltötték, de ha szabadságvesztésük ezt az időt meg-

haladta, a legközelebbi honvédségi fogdába szállították őket. Mindezek miatt igen nehéz megítélni, hogy történtek-e és milyen mértékben túlkapások a csapatoknál a büntetőeljárásban.

A háború második évében már megmutatkozott a katonai büntető eljárás nehézkessége és lassúsága, (holott éppen az ügyek gyors és egyszerű elintézésén, az elrettentő példaadáson lett volna a hangsúly). Ezt fokozta, hogy a hátszói katonai igazságügyi szervek a hadsereg bíróságaihoz utalták át azon terheltek bűnügyeit, akiket közben behívtak, jóllehet bűnügyük gyakran már hónapok óta folyamatban volt.

1916. augusztus 1-jén rendelet született a Honvédelmi Minisztériumban a katonai bíróságok által elítélt személyek hadkötelezettségre szorításáról. Tekintet nélkül arra, hogy a vádlott milyen tartamú szabadságvesztést kapott, szemlére kellett állítani és megvizsgálni az arcvonalbeli szolgálatra való alkalmasságát. Bár a frontszolgálatot ekkor még a „börtönbüntetés félbeszakításának kedvezményeként” próbálták feltüntetni. A katonai szolgálat alól való kivonást, még tényleges betegséget igazolva is, az állam hadereje ellen elkövetett bűntettek minősítették.⁸

A csapatok rosszul ellátottak és leharcoltak voltak. Lépten-nyomon tapasztalhatóak voltak a fegyver megsemmisítésének és a függetlenségnek esetei: verekedések, részegeskedés, a civil lakosság fosztogatása, rablások, sőt zendülések és nyílt lázadások is. „*A katonai fegyelmet minden körülmények között helyre kell állítani, ill. fenn kell tartani, ha nem akarjuk a négy éves háborúnak eddigi fényes eredményeit veszélyeztetni*” – írta a honvédelmi miniszter 1918-ban. „*Ezért a fegyvelésértéseket a legszigor-*

rúbban meg kell torolni.” Az elrettenés érdekében a legénységet többször figyelmeztették, mely bűncselekmények esetében nem fognak eltekinteni a rögtönítélő eljárástól (lázadás és szökés esetei). A fronton a nélkü-
löző katonák egyre több köztörvényes

tást arról, hogy milyen jellegű ügyek voltak a hadbíróskodásnál. Legalábbis azokról tudunk, amelyek eljutottak a Legfelsőbb Honvéd Törvényszékhez fellebbezés vagy semmisségi panasz formájában. Az itt iktatott ügyek a katonai büntető törvénykönyv §-ainak

Ez minősítő körülmények esetén tíz évi börtönrre emelkedett, s háborús viszonyok között a 471. §. alapján halálbüntetés is kiszabható volt, ha egyszerre három minősítő körülmény volt megállapítható, vagy ha a hadi működésre nagy hátrány állott be a lopás

A csapatok rosszul ellátottak és leharcoltak voltak. Lépten-nyomon tapasztalhatók voltak a fegyelem meglazulásának és a függelemsértésnek esetei

bűncselekményt követtek el, például élelemlopás. Hét-nyolc darab kétszeresült és egy tenyérnyi nagyságú szalonna jogtalan elvétele 14 napi súlyosított börtönt vont maga után. Idézünk egy korabeli ítélet rendelkezéséből: A vádlottat a hadbíróskodás Ő Felsége a Király nevében „Az előléptetésre való képtelenséggel összekötött, legkisebb rendfokozatú és zsoldosztályú honvéddé leendő lefokozása mellett, bronz vitézségi érem, Károly csapatkereszt, az 1912/13. évi emlékkeresztje elvesztésének kimondásával, hetenként egy böjtnappal...” Így szólt a M. kir. 155. honvéd gyaloghadosztály bírósága által a katonai büntető törvénykönyv (kbt.) 183. § szerint szökés, 212. § szerint önkényű eltávozás, 472. § szerint sikkasztás, 733. § szerint sikkasztás, 502. §-ba ütköző és 504. § d. pontja szerint minősülő csalás miatt elítélt tartalékos őrmesterre kiszabott büntetés.⁹

Amint említettük, a honvéd törvénykezés adatai igen hiányosak; az első világháború időszakát tekintve fontos iratok jelentős része hiányzik, megsemmisült vagy el sem jutott a levéltár berkeibe. Igazságügyi statisztika nem ismeretes ebben a körben. A királyi legfelsőbb honvéd törvényszék Lajstrom könyve ad bizonyos eligazítást

megjelölésével adnak támpontot az ügyek érdemi befejezésének mikéntjéről. Ebből nem következtethetünk az ügyek miként való befejezésére, a jogerős büntetésre sem nyújt adatot. A „Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék P. Lajstrom 1917. évtől” megjelölésű iktatókönyv szerint a leggyakoribb bűncselekmények a következők voltak a katonai büntető törvénykönyv szakaszainak megjelölése alapján: *függelemsértés* 156. §; *csalás* 502. §; *tiltott játék* 796. §; *nyilvános szidalmazás és bántalmazás* 769. §; *valamely előjárónak szolgálaton kívül való bántalmazása* 154. §, amely alapesetben hat hónaptól egy évig terjedő börtönnel volt büntethető. Az 506. § e. pontja alapján büntették alapesetben hat hónaptól egy évig terjedő börtönnel azt, aki játékban hamis kockát, hamis kártyát, csalárd egyetértést vagy más ravasz cselet használt. Az 516. §. szerint büntették a tisztek között előforduló becsületsértést, büntetése hat hónaptól egy évig terjedő börtön volt. A 380–381. § szerint büntették a hivatalos vagy szolgálati hatalommal való visszaélést, aminek büntetése egy évtől öt évig terjedő börtön volt. A 457–459. § alapján büntették a lopást, amely alapesetben hat hónaptól egy évig terjedő börtön volt.

miatt. Gyakori volt a 318. § alapján való felelősségre vonás a szökevények számára nyújtott segély miatt, ez gyakran sújtott hozzátartozókat. 1918 második felében részesültek közkegyelemben az így elítéltek.

Számos büntetőeljárás zajlott a katonai behívási parancs iránt tanúsított engedetlenség és az erre csábítás megbüntetéséről szóló 1890. évi XXI. törvénycikk rendelkezései, különösen 4. §-a alapján, amely szerint: „A népfölkelési törvény értelmében kötelezettség alatt álló azon egyén, a ki a kibocsátott felhívás után a behívásnak nem engedelmeskedik, a mennyiben mulasztása nem véstlen, vétséget követ el; ha azonban a mulasztás 8 napnál tovább tart, a cselekmény büntettet képez. A vétség büntetése: egy hónaptól három hónapig terjedő fogság, a büntetetté: hat hónaptól két évig terjedő börtön.”

A legsúlyosabb, gyakori főbenjáró bűncselekményekről – a kbt. 327–334. § alapján történt elítélésekről – tanulmányunk végén szólunk.

A csendőrség által a magyar birodalom területén elfogott katonaszökevények száma – ami jól mutatja a szolgálatelkerülők számának növekedését, a honvédelemtől való idegenkedés erősödését – a háború alatt a következőképp alakult¹⁰: 1914-ben 6 689,

1915-ben 2 6251, 1916-ban 38 866, 1917-ben 81 605 és 1918. január-márciusban 44 611 volt. A szolgálatból magukat önkényesen elvonók tényleges számát a katonai hatóságok egyébként több mint 100 000-re becsülték. A Monarchia másik felében

esküvel fogadott katonai szolgálati kötelesség megszegésére csábítás vagy segevényújtás, a kémkedés és az ellenséggel való más egyetértés büntette vagy a fegyveres erőnek vagy szövetséges csapatainak hátrányát vagy az ellenségnek előnyét célzó egyéb cselekmények mi-

a hadiszolgálatra igénybe vett közlekedési vállalatok személyzetét vonta katonai büntetőbíráskodás alá. Ezt kiterjesztették az ellenséges ország-részek lakosaira, valamint a hadműveletek alatt álló saját területek lakosságára is, mivel ott a polgári bírásko-

A szolgálatból magukat önkényesen elvonók tényleges számát a katonai hatóságok egyébként több mint százezerre becsülték

a viszonyok hasonlóak voltak. Az államrendőrség főkapitánya szerint 1918 őszén 40–50 ezer szökött katona lehetett Budapesten.¹¹ „Az ezen a téren ijesztően mutatkozó rohamos romlás végzetesen kihathat a működő hadsereg teljesítőképességére, tehát a trón és a haza sorsára is.” A kerületi parancsnokságok jelentéseiből kiderült, hogy 7 650 ismételtén megszökött katonát fogtak el, akik közül többen voltak olyanok, akik 3–12-szeres szökést követtek el. Ehhez járult még az alosztályoknál a laza fegyelem és „a szabadságok engedélyezésénél sok esetben tapasztalt túl jóindulat”, de a fogházak őrségeibe kivezényelt katonák visszaélései (megvesztegetések) is.

POLGÁRI EGYÉNEK KATONAI BÜNTETŐ-BÍRÁSKODÁS ALÁ VONÁSA

A mozgósítással az állampolgárok milliói kerültek egyik napról a másikra katonai igazságszolgáltatás alá. Ez törvényes alapot a bkp. 14. §-sal kapott, a hadviselés érdekeit sértő bűncselekmények meghatározásával. „Mozgósítás vagy háború tartama alatt, vagy ha háború kitörésének közvetlen veszélye fenyeget, a magyar ministerium a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneket a jogosulatlan toborzás, az

att, továbbá a katonai behívó parancs iránt engedetlenségre csábítás miatt vagy ily cselekmények útján elkövetett szigorúbban megtorlandó bűncselekmények miatt rendelettel a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezheti.”

A háború kitörésével, vagyis a hadállapot bekövetkeztével a Katonai Büntetőtörvény (Kbt.) eddigi kivételes és aránylag szűk körű joghatálya ezért alaposan kibővült. Az 1914. július 27-én kiadott 5491. M. E. sz. rendelet az 1912-es LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről kimondta, alapján a polgári egyéneket is a katonai bírászkodás és a Kbt. alá rendeli „a hadviselés érdekei ellen elkövetett büntettek és vétségek” (jogosulatlan toborzás, katonai szolgálati kötelesség megszegésére csábítás, kémkedés, a katonai behívó parancs iránt engedetlenségre csábítás) miatt. Ez a kivételes rendelkezés, sajnos, az egymást követő rendkívüli események következtében több mint hét éven át fennmaradt. Az 1922. február 27-iki 8015. I. M. rendelet értelmében ezen naptól fogva már csak a „kémkedés” miatt maradt fenn a Kbt. uralma polgári személyek felett.

Az 1912. (1914.?) évi LXVIII. tc. 9. §-a a mozgósított csapatok kíséretéhez tartozó polgári személyeket, majd

dás szünetelt. A hadsereg őrizetében levő túsok és hadifoglyok is a haditörvénytörvények alá tartoztak.

Az 1912-es LXIII. tc. kimondta, hogy „háború idején, sőt, ha szükséges, már a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetében is, a minisztérium valamennyi tagjának felelőssége mellett az ebben a törvényben meghatározott kivételes hatalmat a szükség mértékéhez képest igénybe veheti” (1. §). A törvény kötelezte a kormányt, hogy kivételes intézkedéseit rendeletileg adja ki és tegye közzé. E rendeleteket utólag az országgyűlésnek jelentse be (2. §). A törvény értelmében a kormány kormánybiztosokat nevezhet ki a rendes és a kivételes közigazgatási intézkedések végrehajtására. A kormánybiztosok a csendőrség, a rendőrség és határőrség egységeit igénybe vehetik olyan szolgálatra is, „mely rendes működési körükön kívül esik” (4. §). A kormány elrendelheti a csendőrség igénybevételét a városok területén is. A közigazgatás önkormányzati (törvényhatósági) szerveinek határozatait megsemmisítheti (5. §). Ellenőrzés alá veheti a postaforgalmat, a távíró és távbeszélőt (8. §). Bármely egyesület működését korlátozhatja vagy felfüggesztheti, megtilthat politikai jellegű

gyűléseket. A tilalom ellenére megtartott gyűlés résztvevőit két hónapra becsukathatja (9-10. §). Elrendelheti az előzetes sajtócenzúrát oly módon, hogy a napisajtónál a köteles sajtópéldányokat a szétküldés előtt három órával be kell mutatni (11. §). Bevezethet statáriális bíráskodást (12. §). Megváltoztathatja a büntetőtörvénykönyvet, többek közt olyan értelemben, hogy a sztrájkra buzdítókat 5 évig, a résztvevőket 3 évig terjedő elzárással lehessen sújtani (20. §) stb.

A háború alatt a kormány kérésére a parlament az 1912-es törvényt többször kiegészítette, és ezzel még inkább növelte a korlátlanabb kormányzás lehetőségeit. Az 1914 novemberében megszavazott kiegészítő törvény a háború kezdetéig visszamenő hatállyal felhatalmazta a kormányt az internálás intézményének bevezetésére (1914: L. tc. 10. §). Az 1915: XIII.

tc. 5. § egyebek közt az iskolák tanrendjének és vizsgakövetelményeinek a háborús viszonyok közötti csökkenését törvényesítette. Az 1916. évi kiegészítés a kivételes törvények alapján hozott rendelkezések legcsekélyebb megsértését is kihágásnak minősítette, ami 6 hónapig terjedő elzárással büntethető (1916: IV. tc. 6. §).

A kormány a kivételes törvények által adott jogkörrel a Szerbiával fennálló diplomáciai viszony megszakítása után élt, és július 26-ától kezdődően több, részben országos, részben a déli és keleti határmenti nemzetiségi vidékekre érvényes intézkedést tett. Elrendelte az egész országra a postai forgalom ellenőrzését, a sajtócenzúra bevezetését. A hadsereg megkapta a jogot a postai, a távírdai és a távbeszélő forgalom ellenőrzésére, valamint a sajtócenzúrára. A román- és szerblakta vármegyékben korlátozta

az egyesülési és gyülekezési jogot. Ezeket az első intézkedéseket Tisza István július 28-án bejelentette a képviselőházban, azzal a megjegyzéssel, hogy „*nekünk kötelességünk fenntartani és biztosítani a rendet és a nyugalmat az országban, megtenni minden kormányzati intézkedést, amely a hadsereg műveleti hatékonyságának biztosítása szempontjából szükséges*”.

A kivételes intézkedések azután egyre szaporodtak. Augusztus 1-jén rendelet jelent meg, mely a határmenti vármegyékre vonatkozó korábbi intézkedéseket az egész országra kiterjesztette. A csendőrség igénybevételének lehetőségét a kormány valamennyi városra elrendelte. Ugyancsak kiterjesztette az egész országra az egyesületi és gyülekezési jog korlátozását. A délvidéki statáriumot előbb az ukránlakta vármegyékre,¹² majd augusztus 14-től az aranyosma-

Rögtönítélő bíróság tárgyalása egy kémügyben (Silino). Hadtörténeti Intézet és Múzeum fotótár

róti, pozsonyi és szegedi törvényszékek területére is vonatkoztatta. Betiltott több nemzetiségi időszaki kiadványt. Betiltotta a Kassai Munkást is. Széleskörűen alkalmazta az internálást. A kivételes intézkedések kezdetben inkább a nemzetiségek megfélemlítését és gúzsbakötését célozták. Később mindinkább alkalmazták más területeken is. A miniszterelnök a háború alatt nyolc alkalommal terjesztett jelentést a parlament elé a kivételes intézkedésekről. 1914-ben, 1915-ben és 1916-ban két-két alkalommal, 1917-ben és 1918-ban egy-egy esetben. A képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottsága 1916 januárjában – a miniszterelnök addigi betervezései alapján – összefoglaló jelentést készített a kormány 1914. és 1915. évi kivételes intézkedéseiről. A jelentésből kitűnik, hogy a háború első két esztendejében a kormány messzemenő intézkedéseket tett a hátszág viszonyainak átalakítására. A már említett rendszabályok körén túlmenően korlátozta az országon belüli utazásokat és a lakhelyváltást. Hatóságilag ellenőrizte az egyesületeket és társaságokat „a megelőzés elvét tartva szem előtt, olyan intézmények korlátozásával és ellenőrzésével, amelyek a közhangulat kialakulására és a közrendre befolyással lehetnek”. A statáriális eljárás szabályainak kialakítása mellett a kevésbé súlyos cselekményekkel kapcsolatban is perrendtartási változtatásokat hajtott végre. Szűkítette az esküdtbírók hatáskörét és növelte a törvényszékekét. Lehetővé tette, hogy gyakran polgári személyek felett is a sokkal szigorúbb honvéd büntetőbíráskodás szerint ítéeljenek. Mivel a sajtó követte az utasításokat, „a belföldi időszaki lapok megjelenését és terjesztését csak néhány esetben kellett eltüntetni” – írja a jelentés.

A polgári személyek, még a fiatalok is, leginkább az állam hadereje elleni büntettek miatt tartoztak hadbíráskodás alá. A trianoni békeparancs kényszere folytán a honvédelmi és népfelkelői kötelezettség egyelőre eltöröltetett, minek folytán megszűnt az ezen kötelesek kikerülésének tilalmát és büntetését tartalmazó büntetőtörvények tényleges hatálya is. Az addigi véderőtörvények elvi álláspontja továbbra is megmaradt, mert az 1921: XLIX. tc. 24. §-a is kimondja, hogy „a tényleges katonai egyé a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak”.¹²

EPILÓGUS

„Az egész háború alatt a Magyar Szent Korona területéről 3,382.000 embert hívtak be katonai szolgálatra, továbbá a hadsereg céljait szolgáló üzemekben, bányákban és egyéb alkalmazásokban a népfelkelői kötelezettség alapján még további 800.000 embert foglalkoztattak. E szerint a hadsereg céljaira ke-reken 4,200.000 embert vettek igénybe, ami az ország összlakosságának majdnem negyedrészt teszi ki. Ha a katonai szolgálatot teljesítők óriási számát tekintjük, könnyen megállapíthatjuk, hogy annyi magyar a Habsburgok állandó hadseregét talán az addigi összes háborúk alatt sem szolgálta, mint egyedül a világháborúban.”¹³

A katonai igazságügy tartalmát tekintve ezen több mint 4 millió ember töredékének a katonaelet viszonyai közepette elkövetett bűncselekményei bírósági megítéléséről, a katonai bíróságok szervezetéről és eljárásáról, a bűncselekményekről szóló szabályokat öleli fel. A Nagy Háború történetéből nem mellőzhető a bűn és annak megítélése, gondolhatja bárki. Ám – amint láttuk – a valóság az, hogy igen kevés valódi ismeretet adó, át-

fogó kép kialakítására alkalmas forrásunk van. E tanulmány kézenfekvő célja lehetett volna annak megmutatása, hogy az eljárási és anyagi jogi (a tilalmazott cselekményeket tartalmazó törvényi) feltételek a gyakorlatban miként érvényesülnek. Ez a cél teljes mértékben nem, csupán részben bizonyult elérhetőnek. A budapesti Hadtörténelmi Levéltárból hiányoznak a közös hadsereg és az ahhoz kapcsolódó igazságügyi eljárások iratai, lévén hogy az első világháború utáni nemzetközi jogi rendezés alapján ezek a bécsi hadi levéltárba kerültek, s ott megtalálhatóak, ha azóta meg nem semmisültek. A magyarországi sorozottak nagyobb része a közös hadseregben szolgált, így kerültek irataik Bécsbe, míg a Honvédség iratai szabály szerint a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban vannak, ám ez az anyag is erősen hiányos. A tábori haditörvényszékek iratai nem jutottak el ide, perorvoslat kizártsága miatt nem is kerültek a magasabb honvéd bíróságokhoz, a honvédkerületek bíróságaihoz. Az iratok egy jelentős része a második világháború viharaiiban semmisült meg. A leginkább megkímélt állapotban a Magyar Királyi Szegedi Honvéd Kerületi Bíróság, a Magyar Királyi Szegedi Honvéd Hadosztály Bíróság és a Magyar Királyi Szegedi Honvéd Dandár Bíróság, illetve kerületi alsó bíróság iratai találhatóak. Még ebben az állományban sem sikerült olyan iratot találni, amelyben a honvéd kerület illetékesége alá tartozó, általában hadosztály bíróság mint tábori törvényszék vagy a dandár bíróság ténylegesen végrehajtott halálbüntetést szabott volna ki. A hadbírói eljárás alapjául szolgáló 1912. évi katonai büntető perrendtartást igyekeztünk megfelelően, értelmezési háttérrel együtt ismertetni. Megállapítható, hogy az eljárás-

sok alaposak voltak, hivatalnoki pontossággal folytak, s részben ezért is hosszadalmasak voltak. A hosszadalmasság az eljárás alá vontaknak kedvezett, aki időt nyer, életet nyer elve szerint, kivéve a legsúlyosabb és

hogy a laikus tisztek a hadbírósg ítélező tanácsában többségben voltak.

Az 1855. évi, a korabeli osztrák büntetőjoggal harmonizáló, az egész birodalomban érvényesülő császári pátenst soha nem került be Magyaror-

események leírása – szökés és felségárulás (s nem hazaárulás, ami akkor a katonai büntetőjogban nem volt) bűntette miatt szenvedte el a legsúlyosabb büntetést. A könyv kivégzések sorát mutatja be, az elítéléshez vezető tett-

A hosszadalmasság az eljárás alá vontaknak kedvezett, aki időt nyer, életet nyer elve szerint

mindazon ügyeket, melyek a hadra kelt seregben keletkezettek, mert ez utóbbiak intézése sommás, gyors eljárásban történt.

Az anyagi büntető törvény, a bűncselekmények törvénybe foglalt tényállásaival az 1855. évi császári nyílt parancs volt, ami jól kifejezte a kor katonai büntetőjogának minőségét. Semmi köze nem volt a hagyományos magyar katonai büntetőjoghoz, amely olyan kincsekkel ékeskedhetett, mint az 1707. évi Rákóczy-féle hadicikkek. A katona az államnak volt felelős, felelőssége nem függött magánszemélyek, sértettek döntésétől. Az eljárásnak népbíróági és esküdtbíróági jellege volt, abban az értelemben,

szág törvényei közé. Nem is kerülhetett oda, mert közjogilag érvénytelen volt, magyar országgyűlés soha nem erősítette meg. Ennek ellenére 1931-ig hatályban maradt. Így, ennek alapján ítéleztek a magyar katona felett 1914–1918-ban a Nagy Háborúban.

A román irodalomtörténet legnagyobbjai körébe sorolt román író, Rebreanu sötét színeket használó, tragikus lélektani regényét, az „Akasztottak erdeje” című 1922-ben megjelent, tárgyunkhoz szépirodalmi háttérként alkalmas könyvét olvasva azzal pontosíthatjuk a Romániával közös frontszakaszon, a történelmi Magyarországnak határán lezajlott történetet, hogy *a regény főszereplője – ha jó az*

hez vivő lelki folyamatokat, olyan tisztek drámáját, akik a központi hatalmak hadseregét hagyták cserben. Kevés adatunk van az Osztrák–Magyar Monarchia katonai törvénykezésének gyakorlatáról, s ezt a keveset még a szépirodalomban is meg kell becsülni. A könyvből filmet is készítettek, amely 1965-ben Cannes-ban díjat nyert.

Jól tudjuk, hogy a magyar katonát a bátorság és hazaszeretet, kötelességtudat, s kevésbé a büntetéstől való félelem tartotta meg a kötelességteljesítés ösvényén. A működő igazságszolgáltatás, a rend és fegyelem biztosítóka mégis része volt a Nagy Háború rendszerének.

JEGYZETEK

¹ 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről

² Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919. Szerk.: Hermann Róbert. Zrínyi. 2016. 242. o.

³ Magyarország Hadtörténete szerk. Tóth Sándor. Zrínyi, Budapest, 1985. 44. o.

⁴ Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs, Pető Real., Budapest, 2000. 296. o.

⁵ Pölöskei Ferenc: Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910–1914. Akadémiai, Bp., 1970. 258. o.

⁶ Az 1855. évi jan. 15. katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről. Bp., M. kir. HM 1901.

⁷ Nincsen bűncselekmény, ill. nincsen büntetés (az elkövetés idején hatályban volt) törvény nélkül.

⁸ HL HM eln. 15/a. 12. 328–1916.

⁹ H.300 1918. 1918. július 18. Hadtörténelmi Levéltár

¹⁰ Batthyány Tivadar: Beszámoló I-II. köt. Bp. 1927. II. köt. 162–163. o.

¹¹ Uo.

¹² Történelmi áttekintés: Farkas Gyöngyi, dr. Gál Attila in.: A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991. 28–43. o.

¹³ Bati Berkó István: A magyarság a régi hadseregben. Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár Budapest. 74. o.